

VYLOUČENÍ MANŽELSKÉHO SOUHLASU*

José Maria Serrano Ruiz

Není pro mě snadné začít, nebo přesněji řečeno pokračovat, avšak chtěl bych vést tuto dnešní konverzaci s vědomím, že jsem víc než 40 let auditorem Tribunálu římské rotý, takže jsem víc připraven naslouchat než mluvit. Mluvím sice hodně, možná až příliš, avšak mnohem víc musím naslouchat. Budu tedy rád, když mi položíte otázky, a já je budu moci vyslechnout a pak na ně odpovědět.

Další věcí je, podle mého mínění, skutečnost, že dobrý církevní soudce musí mít nejen vzdělání, ale také vnímavost. Člověk může být velmi vzdělaný, avšak málo vnímavý, a potom to vzdělání (jak říká svatý Pavel) *inflat*, pokud si člověk příliš zakládá na sobě a nedokáže se snadno otevřít problémům druhých lidí. Je tedy lepší být pokorný, vždyť jak jsem říkal včera a především – v promluvě o hříšníci z evangelia, Ježíš se jeví spíše jako obviněný než jako soudce. Dívá se k zemi, stydí se být jen pozvednout zrak, nemluví silným hlasem jako soudce, a místo toho raději píše do písku. Je to opravdu pokorný Boží beránek, a takoví musíme být my, kteří jsme soudci před Bohem a církví.

Po těchto dvou třech úvodních poznámkách se tedy konečně dostáváme k tématu a tím je vyloučení manželského souhlasu. Rád mluvím o všech neplatnostech manželství společně, abychom se dostali k podstatě. Chci vám tedy nabídnout určitou stopu k pro-

hloubení tohoto problému. A problémem je to, že realita manželského souhlasu je vždy stejná, ať se jedná o kauzy vyloučení nebo kauzy neschopnosti. Čím to, že jsme tak hluboce probádali tento problém v kauzách neschopnosti, zatímco ke kauzám vyloučení přistupujeme velmi povrchně? To je podle mého zdání velká nevyrovnanost v našem způsobu práce. Jestliže s tím nesouhlasíte, zeptám se vás: což není pravdou, že v našich kauzách neschopnosti využíváme pomoc odborníků a zevrubně se informujeme o situaci těch lidí, zatímco v našich kauzách vyloučení manželského souhlasu se snažíme tento problém vyřešit jen na základě toho, co nám k němu pověděl nějaký svědek?

Je třeba vycházet z Kodexu kanonického práva (CIC), který je základní normou i pro kauzy vyloučení manželského souhlasu. Konkrétní normou pro tyto kauzy je kánon 1101. Byl bych rád, abyste si nejprve dobře ujasnili, že podle našeho názoru mají být kauzy vyloučení souhlasu projednávány mnohem hlouběji a jasněji než kauzy neplatnosti. Proč? Protože naše kanonické zákonodárství praví, že manželství vzniká úkonem vůle a že vyloučení manželství se děje pozitivním úkonem vůle. To není totéž, ale soudci o tom příliš nepřemýšlejí v domněnce, že vyloučení souhlasu obnáší mnohem víc podmínek než to, co je nutné pro platné uzavření manželství,

a tak se kauza neplatnosti z důvodu vyloučení souhlasu projednává příliš komplikovaně. Co tedy říká CIC? V kánonu 1057 čteme, že manželství vzniká úkonem vůle; manželský souhlas je tedy úkonem vůle. Kánon 1101 naproti tomu stanoví, že vyloučení v manželství je pozitivním úkonem vůle. V čem tedy tento rozdíl mezi úkonem vůle a pozitivním úkonem vůle spočívá? Někdo by mohl říci, že jsou pozitivní všechny úkony vůle, protože celá realita je pozitivní. Proč tedy zákonodárství říká v kánonu 1101 „*pozitivní* úkon vůle“, zatímco v kánonu 1057 se spokojí s výrazem „úkon vůle“?

Je třeba mít na zřeteli, že se tento problém netýká podstaty, nýbrž procedury. V prvním případě se zákonem požadovaný úkol vůle nemusí dokazovat, protože existuje presumpce platnosti manželství. To je velmi důležité a musíte na to dávat pozor. Tento souhlas je prvořadou skutečností – teprve potom může přijít otázka, zda je nutné prověřit, zda je tento souhlas platný či nikoliv. Mýlil by se ten, kdo by se domníval, že k vyloučení manželského souhlasu je třeba větší síla vůle, intenzivnější psychický úkon nebo hlubší úvaha než k samotnému souhlasu. Vždyť uzavřít nějakou svátost je mnohem důležitější než ji znehodnotit. Když tedy čteme v kánonu „*pozitivní* úkon vůle“, myslíme, že má mnohem větší význam a je k tomu potřeba mnohem větší úsilí, když chce člověk uzavřít manželství špatně, než když je chce uzavřít dobře. Vždyť uskutečnit svátost je něčím velmi významným a vážným. Proto musíme velmi dobře připravovat lidi na uzavření manželství. Latiníci říkali: „Básník nemůže být průměrný; buď je dobrý, nebo to není básník.“ Ani manželství nemůže být uzavřeno jen „nalehko“, povrchně a frivolně. Buď je to dobré manželství, nebo se o

manželství vůbec nejedná. To je velmi důležité i z teologického a pastoračního pohledu, protože, jak se zdá, musíme více přemýšlet o podstatě manželství a o jeho kořenech, a nebudeme se zaměřovat výlučně na jeho vlastnosti a cíle, které v kauzách neplatnosti manželství z důvodu vyloučení manželského souhlasu často klademe až příliš do středu pozornosti.

Jedním z nejvýznamnějších italských odborníků na církevní právo minulého století a konce předminulého století byl Carlo Arturo Gemolo, který ve snaze respektovat dogmatický obraz manželství říkal: „Muž nebo žena může uzavřít manželství, aby způsobil utrpení své ženě nebo žena svému muži, z důvodu rodinného nepřátelství, ze žárlivosti nebo z jakýchkoliv jiných důvodů. Ať už je subjektivní úmysl jakýkoliv, je-li cílem, který tento člověk uzavřením manželství sledoval, nerozlučitelné a věrné manželství otevřené předání života dětem, je toto manželství platné.“ My to ale nemůžeme akceptovat, protože koncil jasně stanovil, že manželství slouží dobru obou manželů, a já nevím, jaké dobro může hledat nějaká žena nebo muž v utrpení, které přece nemůže být žádným dobrem. Doporučuji vám přečíst si učení 2. vatikánského koncilu o manželství, abyste poznali, že dokonce manželská erotika, kterou prvotní církve tak odsuzovala, je posvátná a přispívá k radosti z milosti a lásky mezi manžely. Proto se musíme držet toho, že do manželství může člověk vstupovat s přirozenými cíli, které jsou neslučitelné s úmysly druhého partnera a které mohou zničit manželství, byť by se nedaly identifikovat s klasickými tématy věrnosti, nerozlučitelnosti a otevřenosti k potomstvu.

Nesmíme zapomenout, jak silně bylo tradiční církevní učení o manželství ovlivněno

sv. Augustinem, který měl před očima římský model manželství. Nezabýval se tedy kano-nickým manželstvím se vším, co k němu patří v dnešní době – s celou legislativou, s procesy atd. Jako formální právní skutečnost měl před očima manželství římské a jeho zájmem bylo to, aby křesťanští manželé našli v této římské formě svátostné manželství, protože byli pokřtěni. Nekladl si tedy otázky týkající se formy, obecných omylů nebo podobných věcí. Jedinou věcí, která ho zajímala, bylo to, aby křesťanští manželé nebyli cizoložní, aby si byli věrní, aby nepočítali s rozvodem, aby své manželství chápali jako nerozlučitelné a aby nebyli onanisty, nýbrž aby přijali děti, které jim Bůh poslal, bez uchylování se k neoprávněnému a nemorálnímu užívání manželství.

Dnes máme problém s tím, že jsme příliš omezili spektrum podstaty manželství, čímž jsme zúžili otázku podstaty manželství na čistě morální rovinu. Tato morální podstata manželství je jistě svatá a posvátná, avšak právní podstata manželství je mnohem hlubší a širší. Proč se například nemluví o zodpovědnosti v manželství, o vážnosti manželství nebo o povinnostech v manželství? O tom, že ti dva, kteří vstupují do manželství, na sebe berou jakýsi úkol? Jedna věc je manželský souhlas (mohu souhlasit s jakoukoliv osobou, ale to mě k ničemu nezavazuje, je to něco teoretického, co je napsáno někde na školní tabuli) a druhá věc jsou povinnosti, které na sebe berou, kdo uzavírá manželství. A tyto povinnosti musí být konkrétní, musí to být něco, co se opravdu projevuje v životě.

Často opakují anekdotu, kterou jistě snadno pochopíte: Není totéž říci, že hlavním městem České republiky je Praha, a říci: „Má milá, mám tě tak rád, že bych pro tebe doká-

zal položit život.“ Když někdo říká, že hlavním městem České republiky je Praha, neplyne mu z toho žádný úkol a nevzniká tím žádný vztah k dalšímu člověku. Zatímco když někdo řekne: „Má milá, mám tě tak rád, že bych pro tebe dokázal položit život,“ obnáší to provedení úkonu vůle. Takže byť mají obě tato vyjádření podobnou gramatickou strukturu, v tom druhém je zahrnut úkon vůle a zainteresovanost celé osoby. Stejně se můžeme otevřít novým, dosud opomíjeným pohledům na manželství. Jsme totiž vychováni tak, že o manželství uvažujeme pouze na teoretické a dogmatické rovině, a zcela nám uniká personalistický přístup. Kodex východních církví popisuje manželství takto: manželství se rodí pomocí *osobního* (mohli bychom říci *mezi-osobního*) souhlasu, který je velmi důležitý, protože obnáší nejen inteligenci a abstraktní vůli, nýbrž i afektivní, emocionální a sexuální sféru, zodpovědnost a především to, co dnes psychologové zvláštním způsobem aplikují na manželství, totiž empatii, tj. schopnost chápat druhého. Člověk je charakterizován celou řadou důležitých kvalit, protože lidská osoba je značně složitým „mechanismem“, v němž figuruje velké množství aspektů: nejen rozum a vůle, ale též jiné charakterové vlastnosti každého jednotlivce a schopnost komunikovat. My jsme napsali (říkám „my“, protože je to výsledek společné práce) knihu, která se jmenuje *Centralita osoby v kauzách neplatnosti manželství*. Už její název je jedním velkým programem, protože ukazuje, jaký význam má pro manželství integrální pohled na lidskou osobu.

Nyní se vraťme k takříkajíc tradičnímu a právně zažitému způsobu, jakým přistupujeme k manželským kauzám, a především ke kauzám vyloučení manželského souhlasu.

První věcí, kterou musíme mít při projednávání těchto našich kauz na zřeteli, je integrita manželství. Podle mě je to oprávněné a také zákon to připouští. Naším problémem je však to, že jsme příliš analytičtí a v soudní praxi nedopřáváme tomuto pohledu dostatečný prostor; zdá se nám, že celé církevní právo je o manželství, a tak hned začínáme manželství analyzovat, čímž ztrácíme pohled na jeho celistvost a integritu. Také o tom jsem uvažoval ve světle evangelia, které je nejlepší školou i pro církevní právníky, a byl jsem osloven tím, že Ježíš ani Jan Křtitel neříkají: „Cizoložníci, obraťte se; ostatní lotři, obraťte se; vy, kdo lžete, obraťte se...“ ale že říkají pouze: „Obraťte se, změňte svou osobní integritu.“

A já věřím, že stejně tak to předpokládá i naše zákonodárství, protože v kánonu 1057, v němž se mluví o manželském souhlasu a o jeho obsahu, čteme, že je to úkon vůle, jímž se muž se ženou vzájemně odevzdávají a přijímají. To ale hluboce mění pohled na manželství oproti Kodexu z roku 1917, který říkal: „Manželský souhlas je úkonem vůle, jehož prostřednictvím si manžel a manželka vzájemně darují a přijímají trvalé a výlučné právo na tělo v řádu úkonů vedoucích k plození dětí.“ Celá tato litanie zmizela a místo ní se praví, že muž a žena se darují a přijímají *se*, tzn. celou svou bytostí, integrálně. Tzv. *ius in corpus*, o němž se už dál nemluví, samozřejmě obnáší právo na sexuální vztahy, ale ty přece nemohou existovat mimo vztah dvou osob. Jen zvířata se páří, aniž by se znala; rozumem obdařeni lidé musí prožívat svůj vztah v lásce a vyjádřením této jejich rozumné, svobodně zvolené, emotivní, afektivní a empatické lásky je právě sexuální spojení.

Přesně z tohoto úhlu pohledu musíme přistupovat ke kauzám vyloučení manželského

souhlasu – samozřejmě máme na mysli případy celkového vyloučení, protože jdou přímo proti podstatě manželství, o níž jsme se právě bavili, abychom ji načrtli co možná nejpřesněji. Avšak i částečné vyloučení manželského souhlasu znamená nedostatek upřímnosti, protože se v něm skrývá nevěrnost. Rozvod, který je projevem vyloučení ve vztahu k nerozlučitelnosti manželství, je nedostatkem ve vztahu k integritě manželství, protože jde o nedostatek ve vztahu k dětem i nedostatek ve vztahu k poezii krásy a plodů manželského soužití. Musíme si proto uchovat tento ucelený pohled na manželství a nenechat se strhnout k omezenému pohledu, založenému na striktně definovaných hodnotách vyloučení věrnosti, nerozlučitelnosti a otevřenosti k přijetí dětí. O těchto věcech bych si velmi rád promluvil nejen s těmi, kdo mají o platnosti manželství rozhodovat, nýbrž i s těmi, kdo chtějí manželství uzavřít.

Celou tuto problematiku je nesnadné obsáhně představit během jediného setkání. Byl bych rád, aby vám tyto moje poznámky pomohly lépe se orientovat v proceduře vaší práce jak v kauzách neplatnosti manželství, tak v kauzách vyloučení manželského souhlasu. Proto vám, podobně jako svým studentům na manželských kurzech, chci nabídnout tři základní věci k zapamatování:

Zaprvé: manželství není smlouva. Prosím vás, nikdy nenazývejte manželství „smlouvou“. V mých více než pěti stech rozsudcích jsem ani jednou nenapsal, že manželství je „smlouva“. Samozřejmě, když cituji sv. Augustina, musím jej citovat přesně, nemohu tam uvádět svá vlastní slova. Ale nakolik to závisí na vás, nikdy neoznačujte manželství za smlouvu. Slovo „smlouva“ je hrozné, protože vůbec nesouzní s radostí a svobodou lás-

ky a místo toho evokuje atmosféru přinucení; nedivme se pak, že mnoho lidí má skutečně z manželství strach. Proč? Protože jim manželství připomíná ona železná mučidla v tajemném zámku, ona Kafkova *golden lane*, kde jsou ukryty tyto mučící nástroje, ony železné okovy, aby do nich byl vsazen člověk. Podle těchto představ znamená vstup do manželství něco jako nechat se zavřít do vězení. Kierkegaard říkal: „Manželství je jako obležená pevnost; ti, co jsou uvnitř, chtějí odejít pryč, a ti, co jsou venku, tam chtějí vstoupit.“ To je ale naprosto mylná představa o manželství. Takto to nemůže fungovat, a už vůbec ne v manželství křesťanském. Vždyť i víra je svobodná a není možné ji prožívat bez radosti, bez naděje a bez určitého projektu spásy. Podobně na tom musí být i manželství. Je tedy nutné připravovat lidi a pomáhat jim, aby tomu tak skutečně bylo a oni mohli své manželství tímto způsobem prožívat. To vám říkám proto, abyste nikdy neoznačovali manželství jako „smlouvu“. Vždyť tohoto výrazu o manželství neužívá ani koncil, ani východní kodex.

Druhou věcí, kterou vám chci nabídnout jako ten, kdo nechce nadarmo nosit titul „docent“, je schéma, které je vhodné aplikovat při hledání důkazu neplatnosti v kauzách vyloučení manželského souhlasu. Tento důkaz je třeba vidět na třech úrovních. První rovina je prohlášení stran a svědků; druhá rovina je důvod pro vyloučení; a třetí úroveň jsou okolnosti vyloučení. Toto důkazní schéma je užitečné nejenom pro to, aby soudce došel přesvědčení v úzkém slova smyslu o důkazu, ale je užitečné také pro uspořádání (důkazní logiku), pro předložení důkazů způsobem, aby si jiný soudce nemusel složitě lámat hlavu hledáním, kudy se vlastně ubírá naše uvažování. Rozvažování se uspořádává okolo těchto

třech bodů úvahy a tak získává jasnost, kterou by jiným způsobem bylo velmi těžké nalézt.

Už dříve jsme řekli, že nemůžeme předpokládat, že by lidé byli u soudního tribunálu upřímní. Je to proto, že vědí, oč jim jde – chtějí dosáhnout prohlášení neplatnosti – a co musejí říci, aby vypadali přesvědčivě. K čemu je tedy vůbec výslech stran? Prohlášení stran je velmi potřebné, protože nám dovoluje – bez ohledu na všechna možná nebezpečí – dojít k jádru pravdy. I když bude prohlášení strany popřeno nebo vyvráceno dalšími důkazy, právě z něj – z *předpokladu* toho, kdo vylučuje manželský souhlas, jak říkají naše Sentence – musíme těžit, abychom došli k pravdě. Právní praxe mnohokrát zcela správně prohlásila, že pozitivní úkon vůle je znám pouze Bohu a těm, kteří ho uskutečnili. Nás ve škole učili, že slovo je vyjevením myšlenky. Je-li tedy pozitivní úkon vůle úkonem úmyslným, úkonem myšlenky, nejsnazším způsobem, jak se k tomuto úkonu myšlení přiblížit, je právě slovo. Jedině slovo může vyjevit, co člověk nosí ve svém nitru. Co si můžeme myslet o člověku, který nemluví? Často je to tak, že člověk, který nemluví a nekomunikuje, je egoista, uzavřený do sebe sama. Vždyť i Bůh, který nemůže být egoistou, komunikuje: vyslovil jedno jediné Slovo a toto Boží Slovo je zjevením Boží velkodušnosti. Vidíme tedy, že pozitivní úkon vůle se projevuje v první řadě skrze slova pronesená stranami. Jenže – jak se říká – jsme jenom lidé... Když už se někdo obrátí na církevní soud, nejde tam s tím, že bude mluvit proti sobě, ale snaží se vypovídat ve svůj prospěch; proto mění slova a není na sto procent upřímný. Soudce se proto nesmí spokojit pouze s tím, co prohlašují strany. Prohlášení stran je nezbytné, ale není dostatečné.

Při projednávání první kauzy, kterou jsem byl na Rotě pověřen, jsem řekl svým kolegům, kteří byli soudci mnohem delší dobu než já: Podívejte, když se mi dostane do rukou nějaká kauza vyloučení manželského souhlasu a nenacházím ve spisu kauzy prohlášení stran, cítím se podveden; protože podle mě je prohlášení stran nezbytné, abychom vůbec mohli pokračovat. Oni mi tehdy odpověděli tím, že mi povyprávěli o jedné kauze: Jeden člověk zabil jiného člověka a teď hledal svědky. Našel je, podplatil je, svědkové se dostavili k soudnímu tribunálu a prohlásili, že on není vrah. Jenže jeden popřel, že by mezi těmito dvěma lidmi [vrahem a zabitým] vládlo nějaké nepřátelství, protože byli spolupracovníky; další řekl, že nesouhlasí hodina smrti, protože ten zabitý byl v hodinu vraždy ve společnosti jiného člověka; zkrátka tisíce a tisíce argumentů. Soudce, kterého to rozhodilo, se obrátil přímo na obžalovaného a zeptal se ho: „Kdo tedy zabil toho člověka?“ A obžalovaný odpovídá: „Vaše blahorodí, byl jsem to já.“ Soudce namítá: „Ti hlupáci svědkové říkají, že jsi to nebyl ty.“ Co z toho plyne? Síla výpovědi přímého aktéra je vždy základním bodem, od něhož musí vycházet důkazní řízení. Tento opěrný bod je založen buď na tom, co ten člověk sám říká, nebo na tom, co k tomu říkají svědkové, kteří např. mohli někoho slyšet o té záležitosti vyprávět, nebo viděli obžalovaného, jak se pohybuje na inkriminovaném místě. Prvním krokem je tedy to, co se nesprávně nazývá výpovědí stran a co by bylo lepší nazývat doznání nebo prohlášení stran.

Druhý krok je důvod (motiv) vyloučení manželského souhlasu. Tuto příčinu je třeba konfrontovat se slovy prohlášení, jako se srovnává nějaká událost s jejími motivy. Nikdo nedělá nějakou nesprávnou nebo nele-

gální věc, nemá-li k tomu žádný důvod. Když tedy někdo vylučuje nějaký prvek v manželství, musí k tomu mít patřičný důvod. Tato příčina vyloučení může být vzdálená nebo bezprostřední. Například výchova, prostředí, vliv rodiny – to jsou vzdálené příčiny. Pokud se snoubenci den před svatbou rozhádali, předpokládá se, že jim pak nezbylo než se vzít, protože už bylo všechno připraveno. To je bezprostřední příčina vyloučení manželského souhlasu. Z toho, že když uzavírali manželství, byli rozhádaní, vyplývá, že k tomuto kroku přistupovali bez svobody, bez upřímné vůle vstoupit do manželství.

Třetí argument důkazního řízení pro vyloučení se zabývá okolnostmi manželství. Nezapomeňme, že okolnosti nelze vymyslet. Svědkové si mohou vymyslet řadu věcí, ale okolnosti manželství zůstávají pevně dané, protože byly skutečné. Naš španělský filosof Ortega y Gasset říkával: „Já jsem já + mé okolnosti.“

Tím jsme představili celý soudní pracovní postup, jak má církevní soudce postupovat při rozhodování ohledně vyloučení manželského souhlasu. Nesmí uvádět jednotlivé skutečnosti v rozsudku jen tak nahodile, ale při zpracování rozsudku je třeba respektovat jistý řád a uspořádání. A to platí i pro advokáty a obhájce svazku – také oni musejí dobře uspořádat úvahu. Protože jestliže se neuspořádá práce, nedá se dobře sledovat logika odůvodnění rozsudku. Platí totiž, že rozumová úvaha a pravda jsou *splendor ordinis* – vnášejí tedy světlo do řádu skutečností, které byly předloženy uspořádaným způsobem. Tímto řádem jsou v našem případě prohlášení stran, rozumová úvaha, motivy a fakta, okolnosti. Pokud celou záležitost projednáme podle těchto bodů, bude přesvědčivá v rámci řádu,

přehlednosti i adekvátní průkaznosti důvodů, takže bude možné jasněji posoudit, na které straně je pravda, a založit na této pravdě morální jistotu, kterou pro svou službu církevních soudců nutně potřebujeme.

Zkusme tedy shrnout to, co jsme řekli na začátku ohledně integrálního pohledu na manželství i toho, co se týká problematiky vyloučení podstatných vlastností a prvků manželství a možností, jak je vyhodnotit v soudním řízení. Jde o zpracování a kreativnost jurisprudence, kterou si přeje sama legislativní komise, která cíleně užívá spíše obecný termín *elementum essenziale matrimonii* tam, kde dříve figuroval poměrně přesný termín *omne ius ad coniugalem actum*. Můžeme si nyní posloužit tím, co říká kánon 1101 ve druhém paragrafu: tato právní formulace nám v souladu s kán. 1055 dovoluje zařadit mezi hypotézy vyloučení, které působí neplatnost, také dobro manželů, společenství celého života a to všechno, co může přímo nebo implicitně vést k vyloučení některého podstatného prvku manželství.

Otázky a připomínky na závěr výkladu

Otázka: Jaká je nyní praxe ohledně tohoto problému: když manželé dočasně vyloučí děti, např. až dostavíme dům, atd. Rozpadne-li se manželství dříve, než bylo tohoto cíle dosaženo, znamená to, že se toto dočasné vyloučení stává trvalým? Jak to vyřešit?

Odpověď: Tato úvaha není těžká. Právní praxe říká, že je-li vyloučení dočasné, znamená to, že není trvalé a jeho příčina je dočasná; předpokládá se, že vyloučení má charakter výkonu práva, nikoliv vyloučení samého práva. Např. je možné pomýšlet na to, že když se dva vezmou, nechtějí mít hned děti, protože si

chtějí trochu užít života, cestovat, navštívit tu a onu zajímavost. Dokonce mohou o dětech občas prohlašovat hrozné věci, jako např. že jsou železnou koulí na noze (to by sice otec nebo matka nikdy neměli říci, ale je pravda, že občas to tak někteří myslí); chtějí tedy o něco odložit narození dětí, aby si mohli užít života nebo vylepšit svou ekonomickou situaci, mít trochu zařízenější dům. Když je však příčina vyloučení trvalá a navždy, je možné vznést domněnku, že toto manželství bylo neplatné pro vyloučení dětí. Např. když má někdo strach z přenosu nějaké dědičné nemoci, nebo má strach, že těhotenstvím ztratí linii nebo tělesnou krásu. To všechno jsou důvody, které samy o sobě mohou být trvalé, a tudíž vedou k domněnce, že mohlo dojít k vyloučení řádného a normálního užití sexuality. Tyto problémy jsou obecně přítomné téměř ve všech manželských kauzách. Musíte mít na zřeteli kánony 1584–1586, které mluví o presumpcích, protože v současné disciplíně není už „presumpce iuris“ a „de iure“. Víte, že presumpce iuris a de iure nepřipouštěla opačný důkaz. Musela se dokázat neexistence faktu, na základě kterého se stavěla presumpce. A zvláště toho, který přináší zmaření z druhé strany sporu. Jedna ze stran může chtít děti a druhá ne. V průběhu dvou let je nechceme, ale já je chci mít hned. Je zde tedy vyloučení práva, protože zmaření [práva] je z druhé strany (od druhého partnera).

Otázka: V praxi vidíme v naší zemi praktický ateismus – a trvá to vlastně od dob Hitlera až dodnes. Co vidí mladí lidé? Rozvedené rodiče, rozvedené sourozence, rozvedené přátele. Jakým způsobem můžeme po lidech požadovat, aby vzali vážně učení církve ohledně nerozlučitelnosti manželství a věrnosti, žijí-li

v tomto prostředí, ovlivnění filmem a knihami? To všechno má vliv na mladého člověka.

Odpověď: Pak bych i já připojil podobnou úvahu. Podle mě se totiž jedna kauza, kterou představil jeden monsignor z Roty a kterou jsem soudil já, týkala právě problému nedostatečné náboženské výchovy v období vlády kultury, kterou můžeme nazvat třeba komunistickou. A tato kultura zcela nepochybně působí, že se zdá být snazší zaujmout postoje vyloučení: vyloučení svátosti, vyloučení nerozlučitelnosti, vyloučení jako takového. Chtěl bych na úvod říci jednu věc: Věřím, že ne všechno je špatné, protože dominantní postoj někdy jakoby provokuje k postoji opačnému a nutí nás zaujmout osobní postoj. Existují tedy argumenty, které mě táhnou určitým směrem, ale já to nechci. Myslím, že v kultuře, v níž dnes žijeme, není obtížné přimět člověka, aby zaujal nějaký osobní postoj. Často se stává, že všichni, kdo žijí v určité rodině, zaujímají pod vlivem dominantní kultury divné postoje, ale já je nesdílím, zvláště v těch věcech, které se mě osobně týkají. Je pravda, že všichni žijí ve volných svazcích nebo v manželství uzavřeném mimo církev nebo uzavírají občanské manželství, ale já ne. Já chci vážně a zodpovědně uzavřít církevní manželství. Je zde tedy prostor pro aplikaci kánonu 1584¹ o způsobu, jak zacházet s presumpcemi. To je také důležité při přípravě lidí na manželství: Není povinné uzavřít manželství, není povinné mít svatbu v kostele, ale pokud chceš vstoupit do manželství a mít dobré manželství, jistě tě k tomu nepřinutil tvůj otec nebo skutečnost, že u vás doma bylo tolik rozvodů. Já mám přece svou vlastní osobnost, svá vlastní kritéria, svou vlastní svobodu. V každém ohledu je jasné, že v určitém prostředí nebo ve specifické rodinné si-

tuaci je mnohem snazší dokázat nějaký předpoklad jako reálnější a pravděpodobnější než opačný, byť se někdy musíme opírat o jiné argumenty.

Otázka: Existují předpoklady práva, předpoklady soudce a pak *Dignitas connubii* mluví o předpokladech právní praxe Roty. Můžete nám říci něco o těchto předpokladech právní praxe Roty? Jsou to právě tato zkušenostní schémata – úkon vůle, prohlášení atd.?

Odpověď: Právní praxe Roty je dynamická, nikoliv náhodná. Je to určitý způsob reflexe a aplikace, který se postupně rozvíjí. Věřím, že pro vás bude užitečné přemýšlet o postoji právní praxe k otázce vyloučení věrnosti. V minulosti bylo vyloučení věrnosti chápáno jako něco velmi zřídkavého, takže člověk mohl říci, že se dopustil cizoložství, že měl v úmyslu zcizoložit, ale přesto nebyla vyslovena neplatnost vyloučení věrnosti; říkalo se, že ten člověk přece uměl rozlišovat mezi manželkou a prostitutkou. Měl manželku a laškoval s prostitutkou; čím tedy vlastně vylučoval věrnost? Rozsudky *coram di Jorio*, pocházející od jednoho velmi inteligentního soudce, který se zabýval právní praxí, obsahují velmi důkladnou úvahu: Podle něho není věrnost to samé co jednota. Proč? Uvádí příklad: David mohl být věrný třem stům žen, neboť měl tři sta souložnic, ale aby spáchal cizoložství, musel najít třístou první ženu, protože s těmi předchozími třemi sty ženami žádné cizoložství nespáchal – byly to totiž jeho ženy. Nestačí tudíž rozlišovat mezi výlučností jedné ženy a množstvím dalších žen. Já jsem udělal ještě další krok kupředu, moje jurisprudence postoupila ještě o krok dále a došel jsem k tomu, že jsem identifikoval jednotu s integritou, tzn. že manželova sexualita nepatří manže-

lovi, ale zcela náleží manželce, a manželčina sexualita nepatří manželce, ale zcela náleží manželovi. A to je v mnohem hlubším souladu s oním pojmem společenství celého života a celkového darování a integrálního přijetí ze strany obou manželů.

Otázka: Měl bych jednu otázku ohledně vyloučení svátostného charakteru manželství, protože je to velmi zvláštní předmět. Co se týká vyloučení dětí, je předmět jasný. Pro nerozlučitelnost je to rozvod a pro věrnost cizoložství. Ale svátost, co to vůbec je? Je to velmi neobvyklý předmět vyloučení a většina těch, kdo uzavírají manželství, nedokáží vysvětlit, v čem tento svátostný charakter spočívá. Jaké jsou symptomy, situace, v nichž dochází k tomuto vyloučení?

Odpověď: Tato velmi zajímavá otázka má původ v nejednoznačnosti zákonodárství. Kánon 1099 působí dost zvláštně, protože jej nelze zkoordinovat s kánonem 1101, i když teoreticky by si tyto kánony měly odpovídat. Kánon 1099 mluví o „simplex error“, což je omyl bez účinku na věrnost, nerozlučitelnost nebo svátostný charakter manželství, kdežto v kánonu 1101, který by měl respektovat totéž schéma, se o svátostné důstojnosti manželství vůbec nemluví. A to je jádrem celého problému. Já nenesu vinu za tento kánon, protože jsem se na jeho tvorbě nepodílel, ale uznávám, že je zde prostor pro zmatky a nejednoznačnosti. Když se objevil Gasparri, uvažoval na základě CIC 1917 velmi zvláštním způsobem, který nelze v žádném případě akceptovat: „Na člověku závisí slib, nikoliv svátost. Když pokřtěný člověk, pokřtěný muž nebo žena, složí slib, Bůh přidá svátost.“ To pravda je a zároveň to pravda není. Je pravdou, že základní příčinou svátosti je Bůh, ale je

též pravdou, že Bůh potřebuje lidi. Vždyť bez lidí by nebyly svátosti. Bůh je neviditelný, je velmi vzdálený. Svátost je viditelným znamením, a zviditelňuje ho v člověku. Jestliže nějaký kněz nemá úmysl proměňovat, říká sice konsekrační slova, ale k proměnění nedochází. Bůh zde může projevit svou vůli, jakkoliv silně chce, ale pokud do toho ten kněz nevloží úmysl, Bůh nezpůsobí svátost. Toto je tedy třeba aplikovat i na institut manželství a ještě mnohem větší měrou na faktická manželství. Může-li Bůh uskutečnit eucharistii s úmyslem a s chlebem, s úmyslem a s vínem, přičemž ten ubohý chléb a víno k tomu zas tak moc nepatří, protože nemají nic společného s vůlí uskutečnit svátost, jsou inertní, neuvědomují si to. Ale v manželství tomu tak není, protože celé manželství je úkonem rozumu a vůle. Existují dvě svátosti, které jsou překrásné, protože jsou zcela lidské, s tím rozdílem, že jedna z nich je krásná s celou poezií lásky, zatímco druhá je krásná s veškerou ošklivostí hříchu. Jsou to dvě svátosti, svátosti manželství a svátosti pokání, do kterých člověk vkládá celý se vším všudy. Bůh to nemůže uskutečnit sám a nemůže využít nějakých inertních nástrojů – kamenů, rostlin nebo vody. Jaká je tedy odpověď na předloženou těžkost, kterou řekl náš přítel?

Odpověď vychází z personalistického chápání manželství. Manželství je svátost křesťanské dospělosti. Manželství není jako křest, který vede k tomu, že se rodiče snaží vést děti k víře. Jistým způsobem není manželství ani jako svaté přijímání, protože tam se nevyžaduje vyzrálý člověk. Naproti tomu manželství je svátostí křesťanské dospělosti. A pokud člověk vědomě nepřijímá svátostný charakter manželství, můžeme s klidem říci, že to není svátost, protože zde není spolupráce člově-

ka, kterou si Bůh přál a která je tudíž nezbytná. Přestože i současná jurisprudencce, děkan a mnozí soudcové Roty argumentují tak, že jestliže není souhlas, není svátost. Není to pravda, protože uvnitř tohoto souhlasu totiž musí být vědomě a zodpovědně vnesena svátost. Pokud ne, bylo by to cosi magického.

Povím vám o jedné velmi zvláštní kauze. Jeden soudce byl nemocný, měl chřipku. A tento nemocný soudce žil třicet let s jednou ženou, která si ho chtěla vzít za manžela, ale on to neustále odmítal. Jednoho dne, když měl horečku, řekl té ženě: „Ty si mě chceš vzít?

Ale co tě to napadá? Vždyť jsi jako má žena a dost – nic takového není třeba.“ Během pěti minut ten člověk zemřel. A ta žena, která nebyla dědičkou, protože s ním nebyla sezdána, prohlásila: „To bylo manželství *in articulo mortis*.“ Já jsem řekl ne – Bůh mi odpusť – řekl jsem ne, protože on neměl úmysl se s ní oženit. Nikdo nevěděl, že byl vážně nemocný, ale umřel znenadání, a nebylo možné říci, že existoval nějaký důvod pro manželství *in articulo mortis*, protože by bylo třeba mít úmysl.

Přeložil Jiří Plhoň.

Poznámky

* Otištěný příspěvek je doslovný přepis a překlad přednášky Mons. José Maria Serrano Ruize, předsedy apelačního soudního dvora Vatikánského státu, kterou přednesl v Praze dne 23. 3. 2010. Zápis přednášky autor zrevidoval a dovolil uveřejnění v Adnotatio iurisprudentiae.

¹ Kán. 1584: „Domněnka je odůvodněný dohad o nejisté věci; je domněnka právní, která je stanovena zákonem, a domněnka soudcovská, kterou vytvoří soudce.“